

Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції 2-3 грудня 2015р., м. Суми. – Суми: ВВП «Мрія», 2015. – С. 13-16.

Ліна Бондаренко

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ

ПРОБЛЕМНО-РОЗВИВАЛЬНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Традиційно методика вищої школи ґрунтується на лекційних заняттях, які ще з далекої минувшини весь педагогічний загал розподілили на прихильників та опонентів лекції. Дійсно, у процесі теоретичних занять, зокрема лекційних, ті, хто навчається, оволодівають новим матеріалом за допомогою викладача, який пояснює нові наукові факти, складні положення, терміни, закономірності. При цьому, найчастіше, лекція дублює підручник чи посібник, а студенти занотують ті положення, які, на думку лектора, треба ґрунтовно закріпити під час самостійної роботи. Зважаючи на цю особливість, опоненти лекційних занять і пропонують замінити їх практичними роботами, самостійними заняттями, дискусіями тощо.

Проте ця характерна риса лекції не є, на нашу думку, найбільш вразливою. Негаразди пов'язані з роками усталеною суперечністю: лекція у вищій школі є домінантною, провідною формою навчальної роботи, але до лекційних занять більшість студентів не готується. А тому, природно, викладач-лектор демонструє творчу активність, а студенти – репродуктивну.

Натомість досвід продуктивної активізації лекційних занять накопичено в системі вищої освіти США. В американських коледжах і університетах лекції суттєво відрізняються від вітчизняних моделей. Перша відмінність – у навчальному процесі домінують проблемні лекції, а інформаційні майже не трапляються [1]. Учені-дидакти США переконують, що в сучасній лекції мають розглядатися домінантні проблеми та теорії з певної наукової галузі [5; 213].

Природно, для ефективного розв'язання проблем на лекції, виконання вправ, проведення дискусій необхідно, щоб майбутні викладачі на певному рівні вже оволоділи пропонованим матеріалом. Ідеться про попередню підготовку магістрантів до лекції, що в американській вищій школі є певною нормою. Зокрема, така підготовка найчастіше здійснюється в таких формах: а) студентам наперед видають готовий конспект лекції, з яким вони мають ґрунтовно ознайомитися до лекційного заняття; б) студенти самостійно вдома складають конспект майбутньої лекції за рекомендаціями лектора. Природно, при такій попередній підготовці студентів лекція не може бути інформаційною (хоч інколи варто глибше чи ширше висвітлити той чи той аспект), вона читається з елементами проблемності. Зважаючи на цілі та функції таких лекцій, у нашому дослідженні їх означено лекціями проблемно-розвивального типу.

Розглянемо технологічну схему організаційних форм проблемно-розвивального навчання. У полі репродуктивної групи методів навчання знаходяться кілька загальнодидактичних методів (монологічний, алгоритмічний, програмований тощо), що можуть реалізовуватися відповідними формами. У нашому випадку вивчення теми курсу „Основи науково-педагогічних досліджень” розпочинаємо з консультації щодо підготовки конспекту лекції. У її перебігу знайомимо магістрантів з технологією оволодіння знаннями курсу, особливостями певних етапів (попередня самостійна підготовка конспекту теми лекції з рекомендованої викладачем навчально-наукової літератури; конспектування матеріалу за викладом лектора; відмічання власних думок, ідей, суперечливих питань, що виникли протягом заняття; висновки, узагальнення матеріалу на завершення заняття).

Після консультації магістрантів передбачено самостійну роботу. Її мета – залучити майбутніх викладачів до розв'язання *випереджувальних* завдань, тобто завдань, спрямованих на повне або часткове самостійне оволодіння матеріалом до його викладу на лекції. Така самостійна робота, безперечно, є репродуктивною, оскільки магістранти діють за певним зразком, у типових ситуаціях. Але побудова конспекту майбутньої лекції вимагає, крім репродуктивної діяльності, і діяльність реконструктивну: складання тез, планів, анотацій тощо. Отже, підготовлений конспект є, фактично, результатом самостійної роботи і репродуктивного, і реконструктивного типу.

Наступною організаційною формою є проблемна лекція. Суть проблемної лекції полягає у створенні лектором проблемної ситуації, що розв'язується ним при мисленнєвій співучасті студентів. На лекціях проблемного характеру процес пізнання студентів наближається до пошукової дослідницької діяльності.

Успішність досягнення цілей проблемної лекції забезпечується її змістом, способом організації спільної діяльності та засобами спілкування лектора з аудиторією. Традиційно проблемна лекція вибудовується як внутрішній (не живий) діалог викладача зі студентами засобами інформаційних та проблемних питань. При цьому лектор самостійно висвітлює найбільш оптимальні шляхи розв'язання проблем. Студенти також демонструють продуктивні рівні активності: подумки беруть участь у висуванні гіпотез, доказах чи спростуваннях фактів, порівнюють різні підходи вирішення завдань,

Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції 2-3 грудня 2015р., м. Суми. – Суми: ВВП «Мрія», 2015. – С. 13-16.

фіксують у контексті основні концептуальні положення, генерують нові, нестандартні рішення проблем тощо.

Отже, на проблемній лекції нове знання подають як невідоме, яке необхідно самостійно відкрити. Викладач, створивши проблемну ситуацію, спонукає студентів до пошуків її розв'язання, поетапно, крок за кроком підводячи до мети. Фактично студенти стають учасниками науково-дослідної роботи щодо розв'язання наукових проблем.

До структури таких лекційних занять учені підходять по-різному. Нам імпонує структура проблемної лекції, яку обгрунтовує І. Штокман [4, с. 94], зокрема: 1) вихідні дані; 2) формулювання проблемної ситуації; 3) загальний напрям пошуку рішення; 4) розчленування проблеми на підпроблеми; 5) розв'язання підпроблеми А; 6) аналіз результатів розв'язання підпроблеми А; 7) розв'язання підпроблеми Б; 8) аналіз розв'язання підпроблеми Б; 9) висновки.

Після проблемної лекції нами було передбачено самостійну роботу творчого характеру. За нашими переконаннями, на цьому етапі проблемно-розвивального навчання варто застосувати індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ), спрямовані на „... систематизацію, поглиблення, узагальнення, закріплення, практичне застосування знань студента з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи” [3, с. 219].

Результати виконання магістрантами ІНДЗ мають бути всебічно обговорені на семінарі. Важливо, щоб до обговорення проблем було залучено весь загальний магістрантів групи. У процесі дослідження ми зробили висновок, що семінарське заняття досягає цілей, якщо ґрунтовно виконані індивідуальні навчально-дослідницькі завдання магістрантами в самостійній роботі та, своєю чергою, методично грамотно проведено семінар (зокрема, із застосуванням фронтальної дискусії).

Методика проблемно-розвивального навчання має у своєму арсеналі й інші форми дискусії, які потребують самостійної попередньої підготовки їхніх учасників – форум, круглий стіл, диспут, засідання експертної групи, симпозіум, мозковий штурм та ін. При проведенні вказаних видів дискусії магістранти розподіляються на команди (ланки). Кожна команда отримує індивідуальне завдання. При цьому важливо, щоб завдання командам (ланкам) були розроблені на засадах проблемності.

Особливе місце відводилося розв'язанню магістрантами дослідницьких ситуацій. Під дослідницькою ситуацією розуміємо різновид навчального завдання, пов'язаний з самостійним пошуком, віднайденням недостатньої інформації, з проведення власне наукового дослідження на певному теоретико-прикладному рівні. Услід за Ю. Риндіною [2] виділяємо два види дослідницьких ситуацій, що можуть успішно застосовуватися як засіб продуктивного розвитку дослідницької компетентності майбутніх викладачів: а) ситуації порівняльного аналізу й оцінки різних поглядів і позицій учених щодо розв'язання конкретної дослідницької проблеми; б) ситуації аналізу й розв'язання конкретної дослідницької проблеми, коли група магістрантів вивчає ситуацію й приймає обґрунтоване рішення відповідно до завдань дослідницької діяльності.

Результати нашої експериментальної роботи переконують, що саме групові дискусії, колективне розв'язання таких ситуацій створюють унікальні, неможливі на лекціях чи семінарських заняттях, психологічні умови для критичного самоаналізу, самооцінки магістрантами результатів власної дослідницької діяльності. Включення магістрантів у рефлексію сприяло усвідомленню майбутніми викладачами власних можливостей щодо успішного виконання науково-педагогічного дослідження, педагогічної діяльності взагалі. Крім того, ефективному формуванню дослідницьких здатностей майбутніх викладачів сприяв системний контроль результатів навчання магістрантів (тести, усне опитування, письмові роботи), що здійснювався в напрямі перенесення акцентів на взаємоконтроль, самооцінку.

Додамо, що вказані форми навчально-дослідницької діяльності сприяють ефективному розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення магістрантів до науково-педагогічного пошуку, їх залученню до науково-дослідної роботи. Цей аспект знаходить своє вираження у виконанні магістрантами науково-педагогічних досліджень за керівництва керівниками магістерських робіт, підготовці магістрантами наукових статей, тез доповідей на студентські конференції, їх участі в олімпіадах та конкурсах студентських наукових робіт тощо.

Список використаних джерел

1. Вошевська О. В. Професійна підготовка інженерів-аграрників в системі вищої освіти США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вошевська Ольга Володимирівна. – Т., 2008. – 259 с.
2. Рындин Ю. В. Формирование исследовательской компетентности студентов в рамках аудиторных занятий / Ю. В. Рындин // Молодой ученый. – 2011. – № 4. – Т. 2. – С. 127 – 131.
3. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2010. – 456 с.

Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції 2-3 грудня 2015р., м. Суми. – Суми: ВВП «Мрія», 2015. – С. 13-16.

4. Штокман И. Г. Вузовская лекция : практ. советы по методике преподавания учеб. материала / И. Г. Штокман. – Киев : Вища шк., 1981. – 148 с.

5. Cooperative learning and college instruction: Effective use of student learning teams/ J. L. Cooper, S. Prescott, L. Cook, S. Smith. – CA : Long Beach, 1998. – 98 p.

Анотація. Бондаренко Л. **Проблемно-розвивальна методика формування дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів.** У статті висвітлені основні організаційні форми роботи з магістрантами у процесі формування дослідницької компетентності, що сприяли ефективному розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення магістрантів до науково-педагогічного пошуку, їх залученню до науково-дослідної роботи.

Ключові слова: проблемна лекція, дискусія, індивідуальні навчально-дослідні завдання, дослідницька ситуація.

Аннотация. Бондаренко Л. **Проблемно-развивающая методика формирования исследовательской компетентности будущих преподавателей высших учебных заведений.** В статье освещены основные организационные формы работы с магистрантами в процессе формирования исследовательской компетентности, которые способствовали эффективному развитию мотивационно-ценностного отношения магистрантов к научно-педагогическому поиску, их привлечению к научно-исследовательской работе.

Ключевые слова: проблемная лекция, дискуссия, индивидуальные учебно-исследовательские задания, исследовательская ситуация.

Abstract. Bondarenko L. **Problem-Training Methods of formation of research competence of the future teachers of higher educational institutions.** The article highlights basic organizational forms of work with undergraduates during the formation of research competence that contributed to the development of effective motivational-value ratio of undergraduates to scientific and pedagogical search of their involvement in scientific research work.

Keywords: problematic lecture, discussion, individual educational and research objectives, the research situation.